

מעלים אותה לבית דין הגדול ושם מאיימים עליה (משנה סוטה ז.) אבל גמר דינם אינם בב"ד הגדול, לכך לא שנאם תנא דידן (תוס' שם ז:).

דפים ב — ג

ב. כמה דיינים נצרכים לדון גזלות וחבלות, הודאות והלואות — מן התורה ומדרבנן, לכתחילה ובדיעבד?

גזלות (בכלל זה הכופר בפקדון או שולח בו יד) וחבלות (הן בגוף הן ברכוש) — אין דנים בפחות משלשה דיינים מומחים (= סמוכים, שנטלו רשות מן הנשיא לדון. רש"י). ודין תורה הוא זה (כמו שדרשו להלן ג:). דנו פחות מכך — אין דיניהם דין.

א. בכמה מקומות בגמרא מבואר שדנו בפועל דיני גזלות בבבל, אעפ"י שאין שם סמוכים. וכתבו הראשונים לישב הדבר באופנים שונים; אפשר שמדובר שהנגזל תפס, או שאמר לקבוע דין בארץ ישראל. ויש מפרשים, דוקא גזלות על ידי חבלות אין דנים בלא סמוכים, שאין הדבר מצוי, משא"כ שאר גזלות — 'שליחותיהו דקמאי עבדינן' (עתוס' כאן ד"ה שלא; גטין פח: ב"ק פד; רש"י להלן סוף דף ג). ויש אומרים, דוקא גזילה בחטיפה ממש וכד' אין דנים, שאינה מצויה, אבל שאר גזלות המצויות דנים (נמוקי יוסף). וברמב"ם (סנהדרין ה, ג) משמע שדנים כל גזלה מלבד תשלומי כפל (כן באר דבריו הש"ך א סק"ח). ויש מי שצדד בדעת הרמב"ם שכל שהתביעה היא כנגד הגזולן עצמו ולא כנגד יורשיו או לקוחות, דנים אף הדיוטות כדי להפרישו מאיסור 'לא תעשק', או מטעם 'מזיק' (ע' קהלות יעקב א).

וכן כשהגזלה קיימת בעינה, מחייבים אותו להחזיר אף ללא דיינים סמוכים (רא"ה, מובא בנמו"י ב"ק פ"ו; רמ"א א).

ב. אדם שחבל בחברו [חבלה כזו שיש בה נזק תמידי, שאינה מצויה. משא"כ הכאות ובזיונות. ע' ערוך השלחן] — דיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל אינם מגבים אלא דמי שבת וריפוי. ויש אומרים שאף דמי שבת וריפוי אין דנים, אלא כופים את החובל לפייס הנחבל וקונסים אותו כפי הנראה לדיינים.

בהמה שהזיקה אדם, דיינים שאינם סמוכים אין גובים הנזק, שאין הדבר מצוי. אבל אדם שהזיק בהמת חברו — משלם נזק שלם, וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל (עפ"י חו"מ א. ומדאורייתא נזקי שור בשור דינם בשלשה מומחים. ונראה לכאורה שה"ה לרב אחא ברד"א, אלא שבדברים מצויים עבדינן שליחותיהו).

ג. אעפ"י שאין דנים דיני קנסות, מנדים אותו עד שיפייס את בעל דינו. ואם נתן לו שיעור הראוי — מתירים לו נידויו. וכן אם תפס הנזק שיעור הראוי לו ליטול — אין מוציאים מידו (עפ"י חו"מ א. וע' בשו"ת הרשב"א ח"ו תצא).

הודאות והלואות — לרבא, מדין תורה צריך שלשה מומחים, ומתקנת חכמים די בשלשה הדיוטות [אף במקום שיש מומחין. ע' חו"י קכט], כדי שלא תנעל דלת בפני לווים. (וכן שאר דיני ממונות המצויים, כגון כתובות ירושות ומתנות — מפני תקנת השוק. ראשונים). ואם דנו בפחות משלשה — אין דיניהם דין, וכדברי רבי אבהו: שנים שדנו דיני ממונות אין דיניהם דין. לרב אחא בריה דרב איקא (וכן לשמואל אליבא דרבנן ודלא כרשב"ג ורבי מאיר להלן ה-ו) — מן התורה די ביחיד

(בצדק תשפט עמיתך), ומשום גזרת 'יושבי קרנות' הצריכו שלשה, ואפילו הדיוטות. ואולם בדיעבד שדנו בפחות משלשה — דיניהם דין. כן עולה מפשטות הסוגיא. לרבי, דיני ממונות בחמשה. ואין הלכה כן.

א. הרמב"ם (סנהדרין ב,י) נקט כרב אחא שמדין תורה די באחד. וכן כתב הסמ"ע (ג סק"א) בדעת הרא"ש. ואין כן דעת הש"ך (שם — עפ"י הרי"ף ראב"ן ורא"ש [וכמו שנקט העיר-שושן בדעתו ולא כהסמ"ע]). ואת דברי הרמב"ם העמיד בקושיא (וע' גם בלשון חות יאיר קכט ד"ה ועוד נ"ל). ואעפ"י שנקט הרמב"ם כרב אחא, פסק (שם) ששנים שדנו אין דיניהם דין, ודלא כשמואל. (וכבר עמדו הראשונים כיצד מתישבים שני הדינים הללו. והאריכו המפרשים בפנים שונות). וכן דעת כמה גאונים, הרי"ף הרמב"ן הרא"ש ועוד, ששנים שדנו אין דיניהם דין (וכך היא דעת רבי יוחנן וריש לקיש בירושלמי). אבל בעל השאלות (משפטים, נח) בה"ג ורבנו חננאל ותוס' (כאן בד"ה לרבא, ולהלן ל). פסקו כשמואל שדיניהם דין, שכן סובר רב נחמן (לקמן ה. או משום שיש לפסוק כרב אחא דבתראה הוא, והוא סובר כשמואל. ע' מרדכי תרעח). וכתב הב"ח שיש להחמיר לענין קדושין ששנים שדנו דיניהם דין, כשמואל. והש"ך (ח"מ ג סק"ה) חולק.

ב. אותם שלשה הדיוטות, לדעת הרמ"ה צריך שיהיו שלשתם 'גמירי' ואם לאו — פסולים. ויש אומרים שאפילו אחד מהם גמיר, די בכך (ערא"ש; טור ח"מ ג. וע"ע חו"א טו, א ד).

ג. יש אומרים שלרב אחא כשר אחד מהתורה אפילו אינו סמוך (ר"ן, רא"ש, רמ"ה). ויש חולקים (כ"כ כמה אחרונים בדעת הרמב"ם). ויש אומרים שלענין סמכות כפייה, צריך שיהיו סמוכים לדברי הכל [ומכל מקום בזמן הזה כופים דין הודאות והלואות משום ד'שליחותיהו קעבדינן'] (ע' קצוה"ח ג סק"א עפ"י ד התוס').

ד. קבלו עליהם בעלי הדין לציית לאחד [או לשנים], בידעם שאינו ראוי לדון — דינו דין (כדלהלן ו. ואולם אם אמרו לשנים, דונו אותנו כפי שרגילים לדון — למאן דאמר שנים שדנו אין דיניהם דין, אף בזה אין תוקף לפסק דינם. עפ"י תוס' ה סע"ב).

ושלשה הדיוטות רשאים לכוף הצדדים לדון, מלבד אם אומר הנתבע אינו חפץ לדון לפניכם אלא בב"ד אחר — שומעים לו, אבל אם אינו רוצה לדון כלל, או רוצה בעיר אחרת, דנים אותו בעל כרחו (עפ"י תוס' ה. ועוד).

וכן שנים, לשמואל — יש להם כח כפיה לדון (תוס' שם. וצ"ע באחד שאינו מומחה לרבים). ויש חולקים (דעה זו מובאת בר"ן ה:). דין 'המומחה לרבים' שדן יחידי — מבואר להלן ה.

דף ג

ג. האם יתכן בית דין שקול בדיני ממונות ובשאר דינים?

רבי אלעזר בנו של ריה"ג דרש מן הכתוב...לנטות. אחרי רבים להטות — עשה לך בית דין נוטה (=שאינו שקול).

ואולם לדברי ר' יהודה, אין אמור דין זה בסנהדרי גדולה, שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. [לשיטתו, משה רבינו אינו מן החשבון].

לדעת רבי יאשיה, הכתוב הזה נאמר בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות לא למדנו מקור לדין 'נוטה' [אבל גם לדבריו דיני ממונות בשלשה אך מדרשה אחרת, ולא מחמת הכלל 'אין ב"ד שקול'].
שומת קרקע יוצאת מן הכלל, שנעשית בעשרה. וכבר עמדו המפרשים על טעם הדבר.

דף ד

ד. מהי השאלה האם 'יש אם למקרא' או 'יש אם למסורת'?

יסוד השאלה הוא, כאשר ישנה אפשרות לדרוש את הכתוב ולפרשו על פי צורת הקריאה או לפרשו בדרך שונה על פי צורת הכתיב — איזו אפשרות יש להעדיף.
למסקנת הסוגיא שנוי הדבר במחלוקות התנאים, בין שהקרי שונה מן הכתיב [כגון שכתוב לטטפת וקוראים לטוטפות; שבעים כתיב וקרינן 'שבועים'], בין שאינו שונה [כגון: יראה — יִרְאֶה]. (יש אומרים שבאופן זה, לרוב-ככל הדעות יש אם למקרא. ער"ן קדושין ל ובמפרשים כאן).
ואולם כאשר יש הכרח כלשהו לפרש כפי הקרי, הכל מודים שאין ללכת אחר הכתיב. [כגון לא תבשל גדי בחלב אמו — אין לפרש בחלב אמו שהרי דרך בישול אסרה תורה (וזה טיגון — רש"י. ועתוס)].
התוס' (בד"ה כולהו) הראו שלדעת כמה תנאים, במקום שאפשר לקיים שתי הדרשות, המקרא והמסורת — דורשים את שניהם. (וע' כיו"ב במהרש"א על תד"ה ורבנן).

דף ה

ה. א. דיין המומחה לרבים — האם רשאי לדון יחידי?

ב. מה כחה של קבלת רשות לדון מאת ראש הגולה ומנשיאי ישראל שבארץ ישראל?

ג. האם צריך לקבל רשות להורות הוראות בדיני איסור והתר, וממיי?

ד. האם אפשר ליתן סמיכה לדון ולהורות בדברים מסויימים בלבד, וכן למשך זמן מוגבל?

א. מומחה לרבים דן אפילו יחידי, כגון רב נחמן ורבי חייא. ודוקא גמיר וסביר (— בקי ובעל סברא ושיקול הדעת) ומפורסם בחכמתו, ומנוסה הרבה בדינים, ולא טעה בעבר (ערא"ש. והרמב"ם סתם. ומשמע מדבריו (ה,ח) שהדיין האמור בתורה שכשר לדון גזלות וחבלות, הוא בגדר 'מומחה לרבים'). ואפילו לא נטל רשות לדון מאת ראש הגולה.

א. המומחה לרבים יכול לכופף את האדם לידון (תוס' ועוד). ויש אומרים שאם לא נטל רשות אינו יכול לכפות (עב"ה ג בדעת הרמב"ם. ואין כן דעת התומים).

ב. מפרש"י משמע לכאורה שדין זה אינו מוסכם אלא שנוי במחלוקת התנאים אם מדין תורה כשר היחיד לדון. והתוס' ושאר ראשונים חולקים וסוברים שגם לדעת האומרים צריך שלשה מדאורייתא, תקנו חכמים שמומחה לרבים דן אפילו יחידי.

ג. מוכח מרש"י שאין דין יחיד מומחה לרבים אלא בהודאות והלואות, אבל בגזלות וחבלות וכד', אין דנים אלא שלשה (שהרי לכו"ע צריך שלשה מומחין מדאורייתא). וכן משמע ברמב"ם (סנהדרין ה,ח).

ד. כתב הרא"ש שמומחה לרבים דן יחידי אפילו אינו סמוך, שלא חילקו חכמים. (וכ"מ בתוס' לג. ד"ה כאן).